

mgr Alicja Bartnicka

Żydowscy robotnicy przymusowi w fabryce amunicji HASAG w Skarżysku-Kamiennej podczas II wojny światowej

HASAG, czyli Hugo Schneider Aktiengesellschaft Metallwarenfabrik, był niemieckim koncernem z siedzibą w Lipsku, zajmującym się wyrobem artykułów metalowych. HASAG powstał w 1863 roku, przy czym początkowo był jedynie niewielką fabryką ukierunkowaną na produkcję zbrojeniową. Przedsiębiorstwo jednak stopniowo rozrastało się, by w 1930 roku zatrudniać już blisko tysiąc pracowników, a od 1932 roku wytwarzać amunicję dla niemieckiego wojska. Podczas II wojny światowej fabryka HASAG posiadała osiem fili na terenie Niemiec, gdzie główną siłą roboczą stanowili więźniowie obozów koncentracyjnych. Z czasem działalność koncernu została przeniesiona na teren Generalnego Gubernatorstwa, gdzie w 1939 roku w Skarżysku-Kamiennej, w przejętej przez Niemców przedwojennej Państwowej Fabryce Amunicji Działowej i Karabinowej, stworzono Hugo Schneider Aktiengesellschaft Munitionsfabrik.

Fabryka w Skarżysku-Kamiennej była czołowym producentem amunicji w międzywojennej Polsce. Po przejściu skarżyskiego przedsiębiorstwa przez władze okupacyjne początkowo zatrudnieni byli tam dawni pracownicy narodowości polskiej. Z czasem jednak dyrekcja koncernu podjęła decyzję o przeniesieniu ich do fabryk na terenie Rzeszy, a na zwolnione przez Polaków miejsca zaczęto zatrudniać pracowników o żydowskim pochodzeniu, przygotowując jednocześnie teren zakładu do stworzenia tam obozu pracy przymusowej. Latem 1942 roku w Skarżysku powstał pierwszy w Generalnym Gubernatorstwie tzw. „obóz zakładowy”, co oznaczało, że pracujący tam Żydzi stali się własnością prywatnej firmy. W skarżyskim HASAGU początkowo pracowali mieszkańcy miasta i okolicznych miejscowości. Rozwój sytuacji spowodował, że zaczęto ściągać robotników przymusowych także z Radomia, Krakowa, Warszawy, Lublina, a po 1943 roku pojawiły się transporty Żydów z gett w Łodzi czy Radomsku oraz z obozów w Płaszowie czy na Majdanku. Szacuje się, że w szczytowym momencie działalności, który przypada na marzec 1944 roku, w obozie pracy przy fabryce HASAG, było około dziewięciu tysięcy żydowskich robotników przymusowych, co stanowiło połowę całej załogi zatrudnianej w skarżyskim koncernie.

Do tej pory nie powstała żadna monografia naukowa, która w pełni przedstawiałaby historię fabryki amunicji HASAG po przejściu jej w trakcie wojny przez niemieckie władze okupacyjne oraz skupiałaby się na scharakteryzowaniu losów tamtejszych żydowskich robotników przymusowych.

Celem niniejszego projektu jest przygotowanie szeregu artykułów, a w dalszej perspektywie publikacji książkowej, która będzie realizowała przedstawiony powyżej temat badawczy. Wspomniane wątki trzeba bowiem rozwinąć i spróbować udzielić odpowiedzi na pytanie o rolę fabryki amunicji HASAG w Skarżysku-Kamiennej w niemieckim przemyśle zbrojeniowym podczas II wojny światowej. Dodatkowo należałoby pochylić się nad zagadnieniem dotyczącym pracy żydowskich robotników przymusowych – spróbować ustalić ich dokładną liczbę i pochodzenie, przedstawić warunki i wymiar ich pracy, czy także zaangażowanie w akcje sabotażowe skierowane przeciwko niemieckim władzom. To, co odróżniało HASAG od innych niemieckich firm, to fakt, że przedsiębiorstwo samo podejmowało inicjatywę i brało czynny udział w mordowaniu swoich pracowników przymusowych. Wszystkie wspomniane wyżej zagadnienia wymagają przeprowadzenia dokładnych badań archiwalnych (Yad Vashem Central Archives – Jerusalem, Bundesarchiv Koblenz, Militärarchiv Freiburg, Sächsisches Staatsarchiv Leipzig, Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie, Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Katowicach, Archiwum Żydowskiego Instytutu Historycznego w Warszawie, Muzeum Miejskie w Skarżysku-Kamiennej), które umożliwią przygotowanie pełnego opracowania na ten temat.